

DERLEME / REVIEW

Yenidoğan Ebeveyn İlişkisinin Başlatılması ve Geliştirilmesi

The Initiation and Improvement of Newborn-Parent Relationship

Aysel BÜLEZ, Arş. Gör.¹, Rabia EKTİ GENÇ, Doç. Dr.²

¹Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Eskişehir

²Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, İzmir

Kabul tarihi/Accepted: 12.01.2016

İletişim/Correspondence:

Aysel BÜLEZ, Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü Odunpazarı / ESKİŞEHİR

E-posta: ayselbulez@hotmail.com

Özet

Dünyaya gelen bebeğin yaşamın ilk dakikalarından itibaren hayatını idame ettirebilmesi, duygusal ve fiziksel olarak tatmin olabilmesi için bakım verecek bir kişiye ihtiyacı vardır. Bu kişi genellikle annedir. Anne ile birlikte babanın doğum sonu ilk saatlerde bebekleri ile bir arada kalmaları bebeğe dokunup, gülümseme, açlığını giderme gibi olumsuz sergilemeleri bebeğin bütün yaşamı boyunca zihinsel ve fiziksel gelişimlerini olumlu yönde etkileyecektir. Her zaman rol modellere sahip olamayan anne ve babalara, özellikle prematüre ve anomalili özel bakım gerektiren bebeğe sahip ebeveynlere bebekleri ile iletişim ve bağlanma konusunda sağlık çalışanları tarafından danışmanlık verilmeli ve çiftler desteklenmelidir. Bu derlemede yenidoğan ebeveyn ilişkisinin erken başlatılmasının önemine ve bebekle ilk temasta bulunan sağlık çalışanları olarak ebelerin konularına dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, Bağlanma ilişkileri, Ebelik, Yenidoğan-ebeveyn bağlanması.

Abstract

In order to sustain life since the very early minutes of birth, and to be satisfied both emotionally and physically, the newborn baby needs a person who can provide nursing. This person is generally the mother. As well as the mother, the father's being together with the baby in the early hours after birth, touching, feeding the baby and smiling at it, affects the physical and mental improvements of the baby positively throughout its life. A consultancy should be given to the parents who do not always have role-models, especially to the ones having babies who are premature and abnormal being in the need of special care by health staff about their relationship with and attachment to their babies and the couples should be supported. In this review early initiation of newborn-parent relationship and the positions of the health staff-midwives who touch the baby for the first time are focused on.

Keywords: Attachment, Attachment relationships, Midwifery, Infant-parent attachment.

Giriş

Çocuk sahibi olmak ailenin yaşadığı en önemli olaylardan birisidir. Ebeveynler dünyaya getirdikleri çocuklarının da sağlıklı olmasını hayal ederler (Gülşen & Yıldız, 2013; İşler, 2007; Özmert, 2006). Çocuğun yaşama hem fizyolojik hem de psikolojik olarak sağlıklı başlamasında, gebelik doğum ve doğum sonu süreçte kadına en yakın sağlık personeli olan ebeğin rolü büyüktür.

Tüzün ve Sayar (2006)'ın ifadesine göre bebeklik dönemi; 0-2 yaş arası, çocuğun en hızlı geliştiği dönemdir ve bu dönemde henüz becerilerinin yeteri kadar gelişmemiş olmasına bağlı olarak kendisine bakım veren kişiye bağımlı olduğu görülür. Bu bağımlılık sürecinde bakım veren ile arasındaki ilişki bebeğin duygusal ve zihinsel gelişimi için çok önemlidir (Tüzün & Sayar, 2006). Bebeklik dönemindeki bağlanma kavramı; belirli bir kişiye olumlu tepkilerin verilmesi, birlikte vakit geçirilmek istenmesi, korku

yaratan herhangi bir durum veya nesne karşısında hemen o kişinin aranması gibi duygu ve davranışların tümünü kapsamaktadır (Gülşen & Yıldız, 2013).

Dağoğlu ve Görak (2002) anne ve bebek arasındaki birlikteliğin; gebelik döneminde fetüsün hareketleri ile başlayıp gittikçe arttığını ve doğumda doruğa çıkan kaliteli ve etkili bir ilişki olduğunu vurgulamıştır (Dağoğlu & Görak, 2002). Carver ve Scheider (1998) yenidoğanın doğum sonu dönemde gereksinimini karşılamak için başvuracağı kişinin kendisiyle ilgilenen kişiden ibaret olduğunu ve bu kişinin çoğunlukla anne olduğunu, annenin; çocuğun bağlanma gereksinimini tatmin ettiği bir "öteki" olarak da adlandırılabileceğini ifade etmişlerdir (Carver & Scheier, 1998). Çocukların kişiliklerinin ruhsal yönden olumlu ya da olumsuz gelişmesi, büyük ölçüde anne ve babaların tutumları ve bebekleri ile aralarındaki ilişkilere bağlıdır.

Doğumdan hemen sonra anne bebeğini görür görmez çok özel duygular yaşar. Babanın da yanlarında olması ve bu duygusal anı paylaşması, etkileşimi daha da hızlandıracaktır (Eşel, 2010).

Doğumdan sonra erken dönemde anne ile yenidoğan bebeği arasındaki etkileşimi başlatmak için ilk 24 saat bir arada kalmaları, anne ve yenidoğan ilişkisinin erken dönemde başlatılmasında faydalı olmaktadır (Siddiqui & Hagglöf, 2000). Gülşen ve Yıldız (2013)'e göre; bağlanma altı ay ile yirmi dört ay arasında şekillenmektedir (Gülşen & Yıldız, 2013).

Yenidoğanın, anne ve babasıyla iletişimde kullandığı ve dokuz ay süresince geliştirdiği davranışlarına bağlanma davranışları denir (Sümer & Güngör, 1999). Soysal, Bodur, İşeri ve Şenol (2005) doğumdan hemen sonra başlayan bağlanmanın; meme arama, başı döndürme, emme, yutma, parmak emme, yakalama, anneye yönelme, beslenme saatlerini sezilme ve hazırlanma şeklinde görüldüğünü ifade etmişlerdir (Soysal, Bodur, İşeri & Şenol, 2005).

Bağlanma kuramının 1930'larda, Bowlby'nin anne kaybı ya da yoksunluğu ile daha sonraki kişilik gelişimi arasındaki ilişkiyle ilgilenmesi ve Ainsworth'ün güvenlik teorisiyle ilgilenmesi sonucu başladığını belirtmiştir (Bretherton, 1992). Bowlby'nin bağlanma kuramına göre; yenidoğan bebekler, yalnızca onlara bakmaya ve korumaya istekli bir yetişkinin varlığında yaşamlarını sürdürebilirler. Erken çocukluk döneminde bağlanma figürü olan anne ve babaların tekrarlayan davranış örüntüleri çocukların zihinsel şemalarını şekillendirir. Bu zihinsel şemalar çocuk üzerinde yaşam boyu süren etkiler göstermektedir (Kesebir, Kavzoğlu & Üstündağ, 2011).

Doğum sonu dönemde anne ve babanın bebeği ile bağlanmasını inceleyen çalışmalar kısıtlıdır. Ancak birkaç çalışmada çok erken doğan bebeklerin maternal bağlanmasına ilişkin çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalar çelişkili ve yetersizdir. Çünkü bazı çalışmalar miadında ve erken doğan bebeklerde maternal bağlanma arasında fark olmadığını gösterirken, bazı çalışmalarda ise fark olduğunu altı çizilmiştir (Tooten vd., 2014).

Kesebir ve diğerleri (2011) birincil bağlanma figürünün genellikle anne olduğunu ifade etmişlerdir. Genellikle çoğu bebekte bağlanma anneye olduğu kadar babayla da olmaktadır. Anne tarafından desteklenen babaların, bebekleri ile aralarında güvenli bir bağ oluşturma şansları diğerlerine göre daha yüksektir. Baba ile bebeğin arasındaki ilişkinin şekli ve ayrıntıları anneye göre etkilenmektedir. Anne ve baba birbirinden farklıdır. Bebeğe verdikleri tepkiler, ses tonları, giyinişleri, dokunuşları, kokuları aynı değildir. Bu sayede, bebek, anne ve babasını birbirinden ayırt etmekte ve farklı iki kişi olduğunu öğrenmektedir. Bebeğin ilişki kurduğu bu iki kişiden birinin ayrıldığı durumda diğerinin varlığı ile kendini güvende hissetmektedir. Bu dönemde acıktıklarında ve yorulduklarında annelerini, aktif oyunlarda ise babalarını tercih etmektedirler (Kesebir vd., 2011). Bağlanma kuramına göre, bebeğin ilk yıllarında bir ya da daha fazla kişiyle güvenli bir bağlanma ilişkisi geliştirmeyi başaramaması, sonraki yaşamda ve yetişkinlikte yakın ilişkiler geliştirme yeteneğini azaltmaktadır (Çalışır, 2009).

Gereksinimlerini ifade etmek için ağlayan bebek; anne babada uyarıcı etki yaratır. Ebeveyn bebeği ile iletişime

geçip bebeği, kucağına aldığı anda, bebek kendini rahat hisseder. Bebeğin göz temasında bulunması, gülümsemesi ve ses çıkarması yetişkinlerde olumlu tepki yaratmaktadır. Bu nedenle görsel tepki anne-baba-çocuk ilişkisinin gelişiminde önemlidir. Keyif alma ve mutlu olma eğilimini güçlendiren beden temasının, bebekle anne, baba arasındaki bağlanmayı arttıracakları ileri sürülmektedir (Yapıcı & Yapıcı, 2005).

Ebeveyn Bebek Bağlanması

Ebeveynler, annelik/babalık duygularının gelişmesi ve bebekle etkileşimlerinin güçlenmesi için bebekleri ile arasındaki mesafeyi kısaltırlar. Erken ve geniş zamanlı yakınlaşma anne/babanın bebeğini tanımaya olanak verir. Besleme, kucaklama, sallama, göz kontağı kurma gibi davranışların sürekliliği ile bebekle etkileşimi öğrenmeye çalışmak etkili bir bağın gelişmesine yardımcı olur (Kavlak & Şirin 2009).

Ebeveynler bebekle etkileşimde alternatif yollar kullanırlar. Dokunma ve göz teması kurma bebekle iletişimin en güçlü yollarıdır. Anne/babanın bebekle göz göze iletişimi, onu öpmesi, okşaması ve bebekle yumuşak ses tonu ile konuşması bağlanma davranışlarını gösterir. Bebeğin ağlaması, gülmesi, emmesi ve izlemesi, bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması ve anne babasıyla yakınlaşmayı sürdürmek için gösterdiği diğer bağlanma davranışlarını içerir. Bu davranışlar, anne/babaya geri bildirim sağlar ve daha güçlü ebeveynlik ilişkisini destekler (Keskin & Çam, 2007). Bebekle iletişimin özel bir yolunu oluşturan anne/babalar gülme, konuşma, dokunma ve öpmeyle uygun şekilde cevaplar geliştirmektedir. Bu etkileşim bebeğin istekleri karşılanana kadar devam eder. Bu dönem bağlanmanın gelişimi için temeldir. Bu öğrenilenler, "başarı" ve "başarısızlık" davranışlarının gelişimi için anne/babaya olanak sağlar (Kavlak & Şirin, 2009).

Bağlanmayı Etkileyen Faktörler

Doğum süreci annenin bebeğine bağlanmasına etki eden en önemli faktörlerden biridir. Bu süreçte annenin yanında olan, doğumu gerçekleştiren ve bebeğe dokunan ilk kişi olan ebeler bireylerin tüm hayatını etkileyecek o "ilk dokunuş" un sağlanmasında yani anne bebek bağlanmasında önemli role sahiptir. Çoğu araştırmacı maternal bağlanmayı incelerken dokunmayı değerlendirmiştir (Kavlak & Şirin, 2009). Anne ve bebek arasındaki tensel temas hem bağlanmaya hem de emzirmeye yardımcı olmaktadır. Bunun nedeni prolaktin ve oksitosin salgılanmasının uyarılması ile anne sütünün üretimini artırmasıdır (Çoban & Saruhan, 2010). Vajinal doğum yapan annelerle sezeryan doğum yapan annelerin doğum sonrası bebeklerine dokunma sürelerinin de farklı olduğu bulunmuştur. Doğum sonrası dönemde erken taburcu edilen (24-47 saatte) annelerin bağlanma davranışlarının, 48 saatten sonra taburcu edilen annelerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın ev ortamında bebeklerle daha fazla temasa imkân bulunmasından kaynaklandığı düşünülmüştür (Kavlak & Şirin, 2009).

Annelerin bebek bakımı konusunda kendilerine güvenmeleri maternal bağlanmayı kolaylaştırıcı bir faktördür (Ferketich & Mercer, 1995). Prematür doğumun aileye etkileri, ailenin de prematür çocuğa yönelik tutumları gelişimin tüm alanlarına etki edebilecek diğer önemli faktörlerdir. Annede bebeğini yitireceği korkusu

ve yoğun anksiyetenin, erken bir çocuk doğurmayla ilişkili suçluluk ve yetersizlik düşüncelerinin ve ardından gelişen yas sürecinin, bebeğe bağlanma davranışında gecikmelerle sonuçlanabileceğine dikkat çekilmiştir (Özbek & Miral, 2003).

Ard (2000), adölesan anneler üzerinde prenatal ve postnatal bağlanma ile ilgili yaptığı çalışmasında, adölesanlarda anne yaşı küçüldükçe, maternal bağlanmanın azaldığını ifade etmektedir (Ard, 2000). Glover (1999)'de anne ve yenidoğan etkileşiminde bebek masajının yararlı olduğu ve depresyonlu annelerde bebek masajının başarılı sonuçlar verdiğini bildirmişlerdir (Çamurlu, 2006).

Green ve Goldwyn 2002'de bebekte ortaya çıkan bağlanma sorunlarının, sağlıklı bakım veren ilişkiyle ortaya çıktığına ve bu çocuklarda özel bir gelişimsel yatkınlığın yanı sıra, ebeveynlerinde ruhsal sıkıntı varlığının ve sağlıklı bakım vermenin, özellikle böyle bir gelişimsel yatkınlığı bulunan gruptaki çocuklarda, tepkisel bağlanma sorunlarına yol açtığını ifade etmişlerdir (Çamurlu, 2006).

Anne bebek bağlanmasının başlatılması ve gelişiminde, gebeliğin planlanması, gebeliğin istenmesi, annenin güven duygusu, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu, eş desteği, kadının ailesiyle ve sosyal çevresiyle olan ilişkileri, doğum şekli, anne ve bebeğin sağlık durumu, çocuk bakımı konusunda bilgi durumu gibi faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Köse, Çınar & Altınkaynak 2013; Scharfe, 2012; Himani & Kumar, 2011).

Sağlık çalışanları bağlanma sorunu yaşayan ebeveynleri multifaktöriyel olarak ele almalı ve olumsuzluğa neden olan sorunun saptanmasında çiftlerin kendilerini ifade etmesine soruna yönelik çözüm bulunmasına yardımcı olmalıdır.

Maternal ve Paternal Bağlanmada Ebelik Yaklaşımı

Bryanton ve Beck (2010) ilk kez annelik ve babalık duygusunu yaşayacak olan çiftlerin; bebeğin doğumundan sonra hemen öğrenmeleri gereken çok şey vardır ve her zaman sosyal destekleri ya da izleyecekleri rol modelleri olmayabileceğini ve bu nedenle ebeler/hemşireler tarafından verilen eğitimin yeni anne babalara ebeveynlik çabalarını desteklemede anahtar rol oynayacağını ifade etmişlerdir (Bryanton & Beck, 2010). Doğum sonu dönemde, anne-bebek ilişkisini değerlendirmek için bakım veren sağlık çalışanları düzenli olarak gözlem yapmalı ve annenin bebeğine bağlanma süreci ile ilgili notlar almalıdır (Şen, 2007). Annenin bebeğini sahiplenmesi ve ona karşı olumlu davranışlar (sakinleştirilmesi, okşaması, kucaklaması, onunla konuşması, başarılı beslenmenin sağlanması, göz teması kurması ve ismi ile bebeğe seslenmesi) geliştirmesi annede oluşan bağlanma davranışlarıdır. Bebeğin takma isimle çağırılması, kilo alımında yetersizlik, fiziksel gereksinimlerin karşılanmasında ve bebeğin bakımındaki eksiklikler ve yanlış uygulamalar, ciddi pişiklerin olması gibi durumlar annenin bebeğine karşı bağlanma sorunu yaşadığını gösteren ipuçlarıdır. Bu durumda ebe ve hemşire anneye danışmanlık yapmalı, anneye bebeği hakkındaki duygularını konuşmalı ve bebek bakımı konusundaki eylemlerini desteklemeli ve öğretici olmalıdır (Şeker, 2006). Diğer aile üyeleri ile bebek arasındaki etkileşimin sağlanmasında da ebe/hemşire katkı sağlar.

Sonuç

Sağlık profesyonelleri ve özellikle birinci basamak başta olmak üzere klinikte de gebelik öncesi, sırası, doğum

ve doğum sonrası dönemlerde anne-bebekle bir arada olan, onlara danışmanlık veren, izlemlerini yapan, riskleri belirleyen, doğumu yaptıran ve doğum sonu izlemlerde yine ailenin yanında olup bakım ve danışmanlık veren ebeler; toplumda sağlıklı bireyler yetiştirilmesi konusunda önemli roller üstlenmektedirler.

Konumları itibari ile ebeler ve diğer sağlık profesyonelleri yenidoğanı ve çevresini etkileyecek olan sosyal ilişkilerin kökenini oluşturur ve yenidoğanın ayrılmış dil gelişimine ve zihinselleştirme kapasitesine katkıda bulunurlar.

Ebeveyn ve bebek etkileşimi konusunda sağlık çalışanlarına literatür ışığında eğitimler verilmeli, bilgileri güncellenmeli ve bu bilgiler doğrultusunda çiftlere bebeklerinin tüm yaşamını etkileyecek olan bağlanma davranışları hakkında danışmanlık verilip doğum sonu en erken dönemde bebekleri ile olumlu iletişim davranışları geliştirmesi açısından desteklenmelidir.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Ard, N. C. (2000). Prenatal and postnatal attachment in adolescent mothers. *J Child Fam Nurs*, 3(5), 313-25.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759-775
- Bryanton, J., & Beck, C. T. (2010). Postnatal parental education for optimizing infant general health and parent-infant relationships. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, Issue 1. Art. No: CD004068, doi: 10.1002/14651858.cd004068.pub3.
- Carver, C., & Scheier, M. (1998). *Perspectives on psychology*. Cambridge University Press, 281-282, doi:10.1002/14651858.CD004068.pub3.
- Çalışır, M. (2009). Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 240-255.
- Çamurlu, K. C. (2006). Annenin bağlanma düzeyi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanma düzeyine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa. Erişim tarihi: 17.12.2015 (Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Çoban, A., & Saruhan, A. (2010). Doğum sonrası anne-yenidoğan etkileşimini etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Zonguldak Sağlık Yüksekokulu Sağlık Eğitim Araştırma Dergisi*, 1(2), 15-23.
- Dağoğlu, T., & Görak, G. (Eds.). (2002). *Yenidoğan Hemşireliğinde Etik. Temel Neonatoloji ve Hemşirelik İlkeleri*; Ankara: Nobel Tıp Kitabevi, 31-40.
- Eşel, E. (2010). Anneliğin nörobiyolojisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 68-78.
- Ferketich, S. L. & Mercer, R. T., (1995). Predictors of role competence for experienced and inexperienced fathers. *Nursing Research*, 44(2), 89 – 95.
- Gülşen, A., & Yıldız, D. (2013). Erken postpartum dönemde anne bebek bağlanmasının kanıta dayalı uygulamalar ile incelenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(2), 177-182.
- Himani, B. K., & Kumar, P. (2011). Effect of initiation of breastfeeding within one hour of the delivery on maternal- infant bonding. *Nursing and Midwifery Research Journal July*, 7(3), 99-109.
- İşler, A. (2007). Prematüre bebeklerde anne-bebek ilişkisinin başlatılmasında yenidoğan hemşirelerinin rolü. *Perinatoloji Dergisi*, 15(1), 1-6.
- Kavlak, O., & Şirin, A. (2009). Maternal Bağlanma Ölçeği'nin Türk toplumuna uyarlanması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 188-202.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., & Üstündağ, M.F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.

- Keskin, G., & Çam, O. (2007). Bağlanma süreci: Ruh sağlığı açısından literatürün gözden geçirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 23(2), 145-158.
- Köse, D., Çınar, N., & Altınkaynak S. (2013). Yenidoğanın anne ve baba ile bağlanma süreci. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 22(6), 239.
- Özbek, A., & Miral, S. (2003). Çocuk ruh sağlığı açısından prematürite. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 317-327.
- Özmer, E. N. (2006). Erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi-III: Aile. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49(3), 256-273.
- Scharfe, E. (2012). Maternal attachment representations and initiation and duration of breastfeeding. *Journal of Human Lactation*, 28(2), 218-25.
- Siddiqui, A. & Hagglöf, B., (2000). Does maternal prenatal attachment predict postnatal mother-infant interaction. *Early Human Development*, 59(1), 13-5.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İleri E. & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.
- Sümer, N., & Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma ölçeklerinin Türk örneklemleri üzerinde psikometrik değerlendirilmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14, 71- 106.
- Şeker, S.E. (2006). Doğuma hazırlık sınıflarının annenin doğum sonu fonksiyonel durumuna ve bebeğini algılamasına etkisi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir. Erişim tarihi: 17.12.2015 (erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Şen, S. (2007). Anneanne–anne–bebek bağlanmasının incelenmesi. Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 14-43. Erişim Tarihi: 17.12.2015. (Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>)
- Tooten, A., Hall, R. A. S, Hoffenkampa, H. N., Braeken, C., Vingerhoets, A. J., & van Bakel H. J., (2014). Development maternal and paternal infant representations: A comparison between parents of term and preterm infants. *Infant Behavior and Development*, 37(3), 366-379.
- Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.
- Yapıcı, S., & Yapıcı, M. (2005). Çocukta sosyal gelişim. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 5(2), 2-7.